

STADSHOLMEN

STUREN STÖRRE 11

Östgötagatan 23, Kapellgränd 16

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1** TIMMERHUS, URSPR. BYGGT PÅ 1720-TALET.
- 2** TIMMERHUSETS FLYGEL FRÅN SAMMA TID.
- 3** STENHUS URSPR. BYGGT SOM KÖKSBYGGNAD PÅ 1720-TALET.
- 4** STENHUS URSPR. BYGGT SOM BOSTADSHUS MED STALLÅNGA 1746.
- 5** UTHUSLÄNGA

GÅRDEN 1915. FOTO KASPER SALIN, SSM F4490.

Ägarna till fastigheten på 1700- och 1800-talet tillhörde stadens mindre industriidkare och handelsmän. De både bodde och drev sin verksamhet i byggnaderna. De hade också sina anställda boende hos sig.

Husen är alla uppförda före 1750, men flera av dem har byggts på under 1800-talet. Här fanns i slutet av 1700-talet bland annat en tröjfabrik, som speglar de många småföretagen som fanns i Stockholm vid den tiden.

Fastighetens blandning av mindre trä- och stenhus är karaktäristisk för den nyuppförda, småskaliga bebyggelse som präglade området efter Katarinabranden 1723. De låga husen är också en kontrast till det sena 1800-talets hyreshusbyggande. Samtliga byggnader inom fastigheten har en ålderdomlig karaktär, både ut- och invändigt. De innehåller också en mängd äldre inredningsdetaljer från 1700- och 1800-talet.

Sturen Större 11 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Den kraftiga befolkningsökningen i Stockholm på 1600-talet innebar en snabb utbyggnad på malmarna. Området på Katarinaberget var i stort sett bebyggt vid 1600-talets slut. Den stora församlingskyrkan började byggas 1656 och placerades väl synlig på höjden.

En brand ödelade 1723 större delen av bebyggelsen i Katarina församling och återuppbyggnaden gick långsamt i efterdyningarna av krig och pest. Det dominerande byggnadsmaterialet var timmer, trots stadens ambitioner att endast stenhus borde uppföras. Genom tryckta byggnadsordningar senare under 1700-talet fick stadsarkitekten god kontroll över byggandet, och i strävan efter enhetlighet och brandsäkerhet uppfördes många välproportionerade och gulputsade borgarhus av sten. De flesta av områdets bevarade trähus kan därför placeras i det tidiga 1700-talet.

HÖRNET AV ÖSTGÖTAGATAN OCH KAPELLGRÄND. FOTO J. MALMBERG.

Första hälften av 1800-talet var, liksom i övriga staden, en tid med liten byggnadsverksamhet. Förändringarna var däremot betydligt större under århundradets senare del och 1900-talets första årtionden. Det byggdes en mängd hyreshus som till viss del ersatte den äldre småskaliga bebyggelsen och gav området en ny siluett. Samtidigt genomfördes nya trafiklösningar som förbättrade kommunikationerna till den kuperade och svårtillgängliga östra delen av Södermalm. Katarinahissen från 1880-talet och framdragningen av Katarinavägen under åren omkring 1910 gjorde området lättare att nå men förändrade samtidigt stadsbilden.

Katarinaberget ger en viktig och intressant bild av fyra seklers stadsbyggnadshistoria. Området har, tillsammans med Mariaberget och Stigberget, den största koncentrationen av bevarad 1700-talsbebyggelse på malmarna, men också hus från senare tider. Stadsbilden är varierad med många ålderdomliga inslag och mycket grönska. Läget på berget erbjuder också vackra utblickar över staden och vattenrummen.

HISTORIK

Fastigheten Sturen Större 11 består av tre byggnader

uppförda under 1700-talet samt en uthuslänga.

Bostäder och tröjfabrik

Vid Katarinabranden 1723 förstördes den tidigare bebyggelsen på tomten, men strax efter lät bryggaren Olof Brunberg uppföra nya hus. I en mantalslängd från 1730 – fastigheten ägdes då av skafferiskrivaren Clas Forscelius – beskrivs ett envånigt timmerhus på tomtens östra del (nr 1 på kartan). Byggnaden hade två bostadsrum mot nuvarande Kapellgränd och en flygel in mot gården (nr 2 på kartan). Flygeln innehöll bagarstuga och kök samt sovrum och förråd på vinden. Väster om timmerhuset fanns en envånig köksbyggnad av sten med källare (nr 3 på kartan). Denna köksbyggnad omvandlades till tröjfabrik 1785 av dåvarande ägaren, fabrikören Anders Hudding. Timmerhuset försågs vid samma tid med ytterpanel och fick en vindsinredning. Hur länge tröjfabriken fanns kvar är oklart, men sjökaptenen C. M. Palmgren lät bygga om huset till bostäder 1873. Samtidigt byggdes det på med en våning.

Förändringar under 1800-talet

Den tredje byggnaden på tomten uppfördes 1746 av

GÅRDEN MOT VÄSTER. UTHUSLÄNGAN T.H. FOTO J. MALMBERG.

Clas Forscelius i hörnet Kapellgränd-Östgötagatan efter ritningar av Johan Jörgen Brun. I gathörnet byggdes ett stenhus i två våningar och mot Östgötagatan förlades en stall- och vagnslänga i en våning (nr 4 på kartan). På 1810-talet lät viktualiehandlaren Gustav Naesström bygga om stallängan till ett bostadshus med tre våningar och butik i bottenvåningen medan stallet flyttades till timmerhusets flygel vid östra tomtgränsen. Även hörnhuset byggdes på till tre våningar, och i bottenvåningen inrymdes en bagarstuga. Under det sena 1800-talets svåra bostadsbrist inreddes byggnaden med flera smålägenheter, och stallet i timmerflygeln gjordes om till förråd och torrklosetter. År 1880 var inte mindre än 54 personer mantalsskrivna i fastigheten.

Upprustning och renovering

Fastigheten förvärvades av Stockholms stad 1916. Byggnaderna genomgick en större renovering 1984 under medverkan av Stadsmuseet. Befintligt, äldre utförande och byggnadsdetaljer från 1700- och 1800-talet bevarades i hög utsträckning. Nya dörrar och andra detaljer tillverkades och utformades hantverksmässigt i

äldre stil. Sentida fönster utan spröjs byttes också mot nytillverkade med en mer traditionell utformning. Äldre beslag, haspar och stormhakar återanvändes och vid behov tillverkades nya med samma utförande. Under 2010 genomfördes ett omfattande utvändigt underhållsarbete av fasader, tak och fönster med traditionella material och metoder.

BYGGNADSBESKRIVNING

Trähuset vid Kapellgränd

Trähuset vid Kapellgränd består av en våning med inredd vind (nr 1). Fasaden är klädd med locklistpanel och det brutna taket med enkupigt tegel och plåtskodd takfot. De spröjsade fönstren är utförda med smäckra profiler och har beslag av 1700-talstyp samt fönsterluckor med helfransk profilering. I vindslägenheten finns stora delar av den äldre, enkla vindsinredningen bevarad som bräddtak med smidda spikar, bräddväggar och bräddgolv. Här finns också halvfranska dörrar och fyrfyllningsdörrar. I flygelns sydligaste rum finns en sekundärt uppsatt, blådekorerad kakelugn med en typ av kakel som var vanligt både under 1700- och 1800-talet.

NORDÖSTRA HÖRNET AV GÅRDEN MED DET ÄLDSTA Huset PÅ TOMTEN. T.V. SKYMTAR DEL AV GATHuset MOT KAPELLGRÄND OCH T.H. LIGGER DEN GAMLA BAGARSTUGAN OCH KÖKET. FOTO J. MALMBERG.

TRAPPHuset MED ÅDRINGSMÅLADE VÄGGAR OCH HALVFRANSK ENKELDÖRR I HÖRNHuset ÖSTGÖTAGATAN/KAPELLGRÄND. FOTO J. MALMBERG.

Stenhuset vid Kapellgränd

Det äldsta stenhuset är tvåvåningt med slätputsade fasader och fönster i liv (nr 3). Takfoten är profilerad och taket plåtklätt. Interiörerna har kvar den planlösning och den fasta inredning med bröstpaneler, profilerade fönster- och dörrfoder, släta smygpaneler och vita kakelugnar de fick vid på- och ombyggnaden 1873. Genom sammanslagning av lägenheter har nya förbindelser med timmerhuset öppnats under 1900-talets senaste decennier.

Hörnet Östgötagatan och Kapellgränd

Stenhuset i vinkel vid Kapellgränd och Östgötagatan är tre våningar högt med slätputsad fasad, fönster

placerade i murlivet och plåttak (nr 4). De spröjsade fönstren mot Östgötagatan är nytillverkade på 1980-talet med smäckra profiler. Fönsterbeslagen är av 1700-talstyp och är både återanvända och nytillverkade i äldre stil. Trapphuset har kalkstenstrappa och högst upp en marmoreringmålad brädvägg. Lägenhetsdörrarna utgörs av halvfranska dörrar, fyrfyllningsdörrar och pardörrar. I lägenheterna finns stenprofilerade bröstpaneler, dörrfoder av 1800-talstyp och vita kakelugnar från 1800-talet.

Den smala innergården är belagd med både kullersten och gatsten och är planterad med träd och andra växter. Här finns också en slätputsad uthuslänga (nr 5 på kartan).

INTERIÖR FRÅN DET 1873 ÅR OMBYGGDA STENHUSET VID KAPELGRÄND. FOTO J. MALMBERG.

FÖNSTERHASP AV EN TYP SOM VAR VANLIG UNDER 1700-TALET. FOTO J. MALMBERG.

KAKELUGN MED BLÅFÄRGAT KAKEL PÅ VINDEN I DEN GAMLA BAGARSTUGAN. FOTO J. MALMBERG.

RUNDAT PLATTGÅNGJÄRN AV EN TYP SOM VAR VANLIG UNDER 1700-TALET. FOTO J. MALMBERG.

STENPROFILERAD BRÖSTPANEL I HÖRNHUSET ÖSTGÖTAGATAN/ KAPELLGRÄND. FOTO J. MALMBERG.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlings som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.